



DEJ POZÓR NA BEBOKA!

**Materiały edukacyjne z zakresu
dziedzictwa kulturowego**



Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

„Dej pozór na Beboka”

Inspiracją do napisania niniejszego Scenariusza była chęć zwrócenia uwagi na te postaci z legend krążących na Górnym Śląsku, które służyły do odstraszenia, zdyscyplinowania czy zwrócenia uwagi dzieciom i dorosłym na ich zachowanie lub czyny, które mogą być niebezpieczne. W obecnych czasach króluje demokratyczny model wychowania, zamiast „straszyć” – trzeba tłumaczyć konsekwencje. Postęp cywilizacji (nauki) odarł nas z wiary w magię i czary. Dzieci w szkole doskonale odróżniają świat realny od bajki, aczkolwiek w ich sercach tli się jeszcze wiara w czary, w św. Mikołaja, w Hogwart ukryty przed oczami Mugoli, w przyjaciela Ufika z innej planety czy... Beboka, o którym mówi babcia z Chorzowa. Dzieci z owartością przyjmują postaci różnych duchów i straszycieli, które docierają do Polski z amerykańskim świętem Halloween. Pokażmy młodemu pokoleniu, że mamy własne Stwory i Straszycieli. Katowice już próbowały przywołać Straszycieli Śląskie na ulice miasta (w 2017 r. powstał Szlak Śląski Godki).

Przywołajmy je teraz w naszych szkołach. Zapoznajmy dzieci z oryginalnymi bohaterami Bestiariusza, którzy występowali na ziemiach słowiańskich. Niniejszy scenariusz skupi się na „straszakach” Górnego Śląska. Zachęcam do poznawania legend i opowiadań z udziałem rodzimych postaci, innych niż te medialne, znane z popkultury.

Grupa wiekowa: Edukacja wczesnoszkolna – uczniowie klas 1–3, także uczniowie ze specjalnymi potrzebami.

Przedmiot: Kształcenie zintegrowane, w tym:

- Edukacja społeczna,
- Edukacja polonistyczna,
- Edukacja plastyczna i Edukacja techniczna.

Czas: 90 min. (2 lekcje).

CELE:

CELE OGÓLNE:

Uczeń:

- poznaje znaczenia pojęć: dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne), tradycje ludowe, legenda, wierzenia, godka (gwara śląska), Bestiariusz Słowiański, Bestiariusz Śląski (Śląskie Straszki),
- identyfikuje się z narodem i ma poczucie przynależności do lokalnej społeczności, co z kolei wpływa na kształtowanie ważnych umiejętności współżycia w danej grupie, rozwijanie zachowań prospołecznych, zaszczerpanie postaw tolerancji wobec innych ludzi, szacunku dla odmiennych kultur i zachowań,

- dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym (Edukacja społeczna),
- pracuje w grupie i samodzielnie.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

Uczeń:

- poznaje postaci z wierzeń i legend na Śląsku, ich cechy charakterystyczne,
- dowiaduje się o postaciach z legend innych regionów Polski,
- zna przynajmniej kilka słów ze śląskiej godki (gwary),
- jest zainteresowany poznawaniem dziedzictwa kulturowego.

CELE OPERACYJNE:

Po lekcji uczeń potrafi:

- wymienić i opisać postaci: Beboka, Skarbnika, Heksy, Utopka i Poędnicy,
- powiedzieć kilka słów w śląskiej godce,
- rozpoznać artefakty (rzeźby, obrazy i inne) o tematyce Straszków Śląskich,
- wykonać pracę plastyczną lub techniczną w oparciu o wiedzę o Straszkach na Śląsku i wykonać improwizację z jej udziałem.

WYKORZYSTANE METODY KSZTAŁCENIA:

- rozmowa nauczająca,
- metoda heurystyki,
- pokaz,
- opis,
- praca indywidualna,
- praca grupowa,
- zabawa.

FORMY PRACY:

- indywidualna,
- grupowa,
- zbiorowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

rzutnik multimedialny, Internet, papier i ksero, materiały plastyczne do wykonania lalki lub pacynki: papier, kredki lub flamastry, rolki po papierze, gałganki, rękawiczka lub skarpetka, guziki, papier samoprzylepny, nożyczki, klej, bibuła, inne wg uznania.

MATERIAŁY POMOCNICZE:

materiał pomocniczy nr 1 – Prezentacja multimedialna: „Dej pozór na Beboka!” (osobno),

materiał pomocniczy nr 2 – Notatki dla nauczyciela do prezentacji,

materiał pomocniczy nr 3 – Karty Pracy „Śląskie Straszki”,

materiał pomocniczy nr 4 – Klucz odpowiedzi do Karty Pracy,

materiał pomocniczy nr 5 – Linki do materiałów multimedialnych.

POWIĄZANIE Z PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ:

Treści nauczania w klasach 1–3:

1. edukacja polonistyczna:

Pkt 6.3) Wykorzystywanie wiedzy i umiejętności do eksploracji świata (...).

4. Edukacja plastyczna:

Pkt 2) ilustrowanie scen i sytuacji (realnych i fantastycznych) inspirowanych wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką; korzystanie z narzędzi multimedialnych.

Pkt 3) umiejętność wykonania prostych rekwizytów (np. lalki, pacynki) i wykorzystania ich w małych formach teatralnych.

5. Edukacja społeczna:

2) współpraca z innymi w zabawie i w nauce szkolnej.

6) znajomość najbliższej okolicy, jej ważniejszych obiektów, tradycji; świadomość w jakim regionie uczeń mieszka.

PRZYGOTOWANIE DO LEKCJI:

Na kilka dni przed zajęciami poproś uczniów, by dowiedzieli się od swoich rodziców, babć i znajomych, czego się bali, gdy byli dziećmi, czy straszono ich jakimiś postaciami (np. kiedy byli niegrzeczni, nie chcieli czegoś zrobić). Jeśli tak, to jakie to były postaci.

Wydrukuj Karty Pracy (Materiał Pomocniczy nr 3).

Po pierwszej lekcji poproś uczniów, by na następną przygotowali materiały plastyczne do stworzenia Straszka Śląskiego.

PRZEBIEG LEKCJI:

LEKCJA 1.

I. Korzystając z prezentacji (materiał pomocniczy nr 1), przedstaw uczniom zagadnienia związane z tematem wierzeń i legend Górnego Śląska, pojęciami towarzyszącymi i Straszkami: Bebokiem, Skrabnikiem, Hekszą, Utopkiem i Połednicą. Skorzystaj z materiału pomocniczego nr 2 do prezentacji.

Pozwalaj uczniom na zadawanie pytań i staraj się ich aktywizować stawianiem własnych.

II. Praca indywidualna uczniów: uczniowie starają się indywidualnie wypełnić Karty Pracy (materiał pomocniczy nr 3). Sprawdźcie poprawność odpowiedzi (materiał pomocniczy nr 4).

III. Obejrzyjcie wybrane materiały multimedialne (materiały pomocnicze nr 5).

IV. Podaj zadanie domowe.

LEKCJA 2.

I. Przypomnij uczniom rodzaje lalek w teatrze (kukiełki, pacynki, jawajki, marionetki).

II. Uczniowie dzielą się na grupy i wykonują lalki.

III. Uczniowie odgrywają improwizowane scenki z udziałem wykonanych lalek.

IV. Podaj zadanie domowe.

PRACA DOMOWA:

Po Lekcji 1:

Wymyśl swojego własnego Straszka i napisz lub narysuj o nim legendę.

Po Lekcji 2:

Wykonaj w domu podobiznę jednego z poznanych Śląskich Straszków i opowiedz o nim domownikom.

ZAŁĄCZNIKI – MATERIAŁY POMOCNICZE:

Materiał pomocniczy nr 1 – prezentacja multimedialna – w oddzielnym pliku.

Materiał pomocniczy nr 2 – notatki dla nauczyciela do prezentacji (z materiału pomocniczego nr 1).

NUMER SLAJDU I TREŚĆ	OPIS (CO PRZEKAZAĆ UCZNIOM, JAK NAWODZIC UCZNIÓW NA POPRAWNE ODPOWIEDZI)	UWAGI, INFORMACJE DODATKOWE
1. Dej pozór na Beboka	Zgadywanka: 1. Co to zdanie znaczy? 2. W jakim jest języku? 3. Co ilustruje obrazek? Odp. 1. „Dej pozór” znaczy „uważaj”. „Bebok” – jedna z postaci, o której będzie ta lekcja. Odp. 2. Ten język to godka śląska – zwana też gwarą śląską. Jest wiele regionów w Polsce, w których na te same rzeczy używa się różnych słów. Odp. 3. To jest jeden z wizerunków Beboka – straszka, o którym będzie ta lekcja.	Uczniowie mogą spróbować zgadywać, dlaczego na Beboka trzeba uważać.
2. Godka śląska	<ul style="list-style-type: none"> • To język używany przez rdzennych mieszkańców Górnego Śląska. Słychać w nim wpływy z języka niemieckiego i czeskiego. • Gwara to odmiana języka polskiego w danym regionie, np.: na warzywo ze zdjęcia mówi się: w Warszawie – ziemniaki, w Katowicach (na Śląsku) – kartofle, w Poznaniu – pyry, w Zakopanem (w górach) – grule, w Gdyni (nad morzem) – bulwy. 	Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy znacie inne przykłady? Przykładowa odpowiedź: na Śląsku dzieci idą na dwór, a w Małopolsce na pole.
3. Godka	Dzieci próbują łączyć słowo z postacią: <ul style="list-style-type: none"> • Familija – rodzina • Bajtel – dziecko • Mamulka, mutter – mama • Łojciec – tata • Oma lub Starka – babcia • Opa lub Starzyk – dziadek 	Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy znacie inne słowa w godce śląskiej?

4. Dziedzictwo	<p>Wyjaśnij pojęcie: Dziedzictwo. Dziedzictwo jest tym wszystkim, co każdy z nas indywidualnie lub grupowo chce zachować i przekazać następnemu pokoleniu. Podział:</p> <ul style="list-style-type: none"> – twoje dziedzictwo: to zdjęcia twoje i rodziny, zabawki, których nie chcesz wyrzucić, rodzinne tradycje świąteczne, opowieści babci, – dziedzictwo społeczności lokalnej na Śląsku to np.: szyb kopalniane, hołda, cudowny obraz Matki Boskiej w Piekarach Śląskich, – polskie dziedzictwo: hymn polski, zamek Wawel, pomnik Syrenki w Warszawie, – dziedzictwo światowe: piramidy, Mount Everest, olimpiada. 	
5. Dziedzictwo Górnego Śląska	<p>Dziedzictwo materialne to np.: – kopalnie, zabytkowe budynki, pomniki, kościoły, stroje regionalne. Dziedzictwo niematerialne to np.: – język, zwyczaje, tradycje świąteczne, zawody, wierzenia i legendy</p>	<p>Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy znacie jakieś święta występujące tylko na Śląsku? Odpowiedź: np. Barbórka.</p>
6. Legendy i wierzenia	<p>Zagadnienia do omówienia z uczniami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Co to jest Legenda? – opowiadanie o osobie (realnej lub fikcyjnej) 2. Co to są wierzenia? – to wiara, religia, przekonanie 3. Jakie postaci rozpoznajecie na obrazkach? Z jakimi legendami lub wierzeniami się łączą? – Smok Wawelski i Kraków – św. Mikołaj rozdający prezenty – Syrenka Sawa (Legenda o Warsie i Sawie) – diabełek, który kusi do złego i aniołek, który od tego odwodzi. 4. Czy straszono lub straszy się dzieci postaciami fikcyjnymi? Jeśli tak, to dlaczego? <p>Przykładowe odpowiedzi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Nie idź tam w nocy, tam straszą duchy!” – używane z uwagi na niebezpieczeństwa nocą, np. groźne zachowanie obcych ludzi, atak zwierząt, ryzyko zgubienia się. • „Jak będziesz niegrzeczny to Mikołaj nie przyniesie Ci prezentu” lub „Jak będziesz zły to pójdziesz do diabłów, do piekła” – rodzice chcą zmobilizować dzieci do poprawnego zachowania. • „Nie chodź sam do lasu, bo Cię Baba Jaga złapie” – także ma na celu odstraszenie dzieci od pójścia w nieznaną bez opieki. 	<p>Ostrożnie z dyskusją o prawdziwości istnienia św. Mikołaja. Wiele dzieci w wieku wczesnoszkolnym wierzy, że prawdziwy św. Mikołaj mieszka w Laponii i w szkole nie należy im tej wiary zabierać (powinno to być decyzja rodziców w domu).</p>

7. Bestiariusz Słowiański	<p>Bestiariusz Słowiański – zbiór historii o istotach ze słowiańskich legend, mitów, baśni i podań, opatrzonych ilustracjami. Najbardziej znaną pozycją wydawniczą jest ta ze slajdu: Witolda Vargasa i Pawła Zycha. Dotychczas książka ta ukazała się w trzech wydaniach (rok 2012, 2016, 2018).</p> <p>Przykładowe postaci z Bestiariusza:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Licho – postać zwiastująca nieszczęściem, stąd powiedzenie „a niech to lichy!”. 2) Dola – powiedzenie „ciężka moja dola” wzięło się właśnie od postaci Doli, która była niewidzialna, ale sprawiała, że czyjeś życie było szczęśliwe lub trudne. Może też określać rodzaj życia, np. „dola żołnierska”. 3) Chmurnik i Płanetnik – wierzono, że są odpowiedzialni za chmury, deszcze i burze. 	<p>Możemy przywołać przykłady zagranicznych stworów znanych dzieciom, (przez gry i Halloween), np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wampiry, – zombie. <p>Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy jeszcze znacie jakieś postaci, które straszają?</p>
8 .Bestiariusz Śląski BEBOK	<p>Bestiariusz Śląski dotyczyć będzie Stworzeń (Straszków), w które wierzono na terenie Śląska.</p> <p>BEBOK – nadprzyrodzona istota zamieszkująca ciemne zakamarki śląskich familoków i domów. Nikt dokładnie nie wie, jak wygląda, gdyż zawsze pojawia się w cieniu (podwórka, strychu, piwnicy). Prawdopodobnie jest mały i kudłaty, ma kopytka zamiast stóp, na łepku rogi, a z tyłu ogon.</p> <p>Z charakteru jest raczej złośliwy, ale można go przekupić maszketami (słodyczkami) lub dobrym jedzeniem.</p> <p>Dorośli straszili nim dzieci, by zachowywały się grzecznie i unikały niebezpiecznych miejsc.</p> <p>Różne podobizny Beboka: rysunek Julii Krzemińskiej, pochodzący z bajki Agnieszki Matejuk „Straszki Śląskie”.</p>	<p>Śląskie Maszkety to np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bombony (cukierki) • Kołocz (ciasto drożdżowe z kruszonką) • Kreple (pączki)
9. Bebok	<p>Różne podobizny Beboka: rzeźba obok Spodka w centrum Katowic na „Szlaku Śląskiej Godki”.</p> <p>„Szlak Śląski Godki” został uruchomiony w ramach 152. urodzin Katowic. Inicjatywa jest wspólnym działaniem miasta Katowice i Uniwersytetu Śląskiego. Pomyśłodawcą całości był Tomasz Gardian. Na szlaku pojawiły się niewielkie figurki z brązu ukryte w różnych punktach miasta. Każda z nich prezentuje jedno śląskie słowo lub postać. Niestety figurki bardzo często są kradzione. Jeśli uczniowie mają możliwość zwiedzania centrum Katowic –</p>	<p>Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy słyszeliście o innym cyklu rzeźb? Odp. np.: Krasnale we Wrocławiu. Rzeźby ze szlaku także stanowią Dziedzictwo Kulturowe – to niedobre, że ludzie je niszczą i kradną. Dodatkowe pytanie do uczniów: Dlaczego powinniśmy chronić zabytki?</p>

	warto odszukać miejsca i sprawdzić czy Straszki tam stoją.	Przykładowa odpowiedź: Są one pozostałościami po naszych przodkach, mają wielkie znaczenie dla nauki o naszych dziejach, pokazują historię terenu, jego mieszkańców – tego, w co wierzyli, co im się podobało, czego używali itd.
10. Bebok	Różne podobizny Beboka: akwarela „Urobek”, autor: Grzegorz Chudy, artysta regionalny z Katowic (więcej na stronie: http://www.grzegorzchudy.pl/).	Wymyślone przez G. Chudego wizerunki Beboków stały się znakiem rozpoznawczym Nikiszowca – zabytkowej dzielnicy Familoków (osiedli górniczych) w Katowicach. Oprócz obrazów, powstają o tych Bebokach wiersze, albumy i kalendarze, zabawki, pamiątkowe magnesy, widokówki.
11. Bebok	Różne podobizny Beboka: Porcelana Bogucice, kolekcja Śląska, Bebok.	Bogucice – dzielnica Katowic, w której znajduje się zabytkowa, działająca Fabryka Porcelany. Obecnie część budynków zaadaptowano jako przestrzeń dla wydarzeń kulturalnych.
12. Bebok	Różne podobizny Beboka: koszulki, mycka (czapka), fuzekle (skarpetki), maseczka (produkty firmy Gryfnie).	„Gryfnie” (w godce znaczy „fajnie”) to producent ubrań i gadżetów inspirowanych śląskim folklorem. Działa w Katowicach i miastach ościennych.
13. Bestiariusz Śląski SKARBNIK	SKARBNIK (Skarbek) – duch pojawiający się w kopalni z różnych powodów: może ostrzegać przed tąpnięciem (gwałtownym wstrząsem, wskutek którego wyrobisko zostaje zniszczone), pomagać w odnalezieniu właściwego chodnika (drogi), może pojawiać się towarzysko, dodając otuchy uwięzionemu pod ziemią górnikowi, ale może też karać za nieuczciwość, pijaństwo, zachowanie złe lub uważane za niebezpieczne, np. hałasowanie, gwizdanie czy śpiewanie na szychcie (podczas pracy). Wygląda jak starzec z długą, siwą brodą z lampką górniczą w ręce lub jak górnik w sile wieku. > Straszenie gniewem Skarbnika pomagało utrzymać bezpieczeństwo i uczciwość wśród pracujących w kopalni. Zaś uwięzionym w korytarzu górnikom dawała sił wiara, że Skarbnik ma ich w opiece aż do przybycia ratowników. Różne podobizny Skarbnika: rys. autorstwa Julii Krzemińskiej z bajki A. Matejuk „Śląskie Straszki”	

14. Skarbnik	Różne podobizny Skarbnika: rzeźba znajdująca się w centrum Katowic obok domu towarowego „Skarbek” na „Szlaku Śląskiej Godki”.	
15. Skarbnik	Różne podobizny Skarbnika: rzeźba Skarbnika znajdująca się od 2013 r. na rondzie w Siemianowicach Śląskich. Skarbnik ma 1 m średnicy, 4 m wysokości i jest zwrócony w stronę Parku Tradycji – najważniejszej inwestycji kulturalnej w tym mieście. Autorem jest Janusz Wędzicha.	
16. Skarbnik	Różne podobizny Skarbnika: Obraz Hetmana Józefa „Skarbnik czuwa” z 2012 r., znajdujący się na wystawie w Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze.	
17. Skarbnik	Różne podobizny Skarbnika: Porcelana Bogucice, kolekcja Śląska, Skarbnik	
18. Bestiariusz Śląski HEKSA	HEKSA to po śląsku Czarownica – potrafi czarować: rzucać uroki lub uzdrawiać (szczególnie popularne były ich działania w czasach, gdy dostęp do lekarza był utrudniony, a nawet nim w ogóle powstał ten zawód). Heksa może pomagać ludziom i zwierzętom lub im szkodzić. Zna się na ziołach (z których robi napary lecznicze), zna się na zwierzętach i przyrodzie. Dawniej dziewczyny z własnej woli szkoliły się na Heksę. Heksa nie ma cech charakterystycznych – wygląda jak młoda dziewczyna lub jak dorosła czy starsza kobieta. Ciekawostką jest, że na Śląsku zamiast na miotle, Heksa lata na beczce po kiszonych ogórkach lub kapuście. > Heksq straszono, ale i korzystano z jej pomocy przy chorobach i problemach z plonami, zwierzętami, z nietypowymi sytuacjami. Różne podobizny Heksy: – rys. autorstwa Julii Krzemińskiej z bajki A. Matejuk „Śląskie Straszki”	Dodatkowe pytanie do uczniów: Czy znacie jeszcze inne czarownice i wiedźmy? Z jakich bajek, legend, filmów?
19. Heksa	Różne podobizny Heksy: rzeźba umieszczona w centrum Katowic przy Teatrze Ateneum w Rynku – punkt na „Szlaku Śląskiej Godki”.	
20. Heksa	Różne podobizny Heksy: rzeźba Śląskiej Czarownicy w Czeladzi ustawiona w 2016 r. Autorem jest Jacek Kiciński.	Jest to postać prawdziwa. Katarzyna Włodyczkowa, żyła w XVIII w., była bogata, miała dar przepowiadania przyszłości. Podobno nie lubiła się z wójtem Czeladzi i w 1740 r. została uznana

		winną za bratanie się z diabłem i czary. Została spalona na stosie. Uniewinniona dopiero po śmierci.
21. Heksa	Różne podobizny Heksy: porcelana Bogucice, kolekcja Śląska, Heksa.	
22. Heksa	Różne podobizny Heksy: koszulki i zawieszka produkcji firmy Gryfnie z Katowic	
23. Bestiariusz Śląski UTOPEK	UTOPEK (Utopiec) – demon wodny pojawiający się przy wodzie: zarówno w stawach, jak i w rzekach czy studniach. Utożsamiany z Wodnikiem, mylony z Topielcem. Może być groźny dla kąpiących się, stara się omamić i wciągnąć pod wodę ludzi oraz zwierzęta, które pojawiają się w jego okolicy. Potrafi zatopić pola i łąki. Ale może też pomagać, doradzać czy zaprzyjaźnić się. Z wyglądu przypomina człowieka o zielonkawej skórze, ubranego w stary ancug (garnitur) i czerwony hut (kapelusz), ale może przybierać różne postaci, nawet przedmiotów. By odgonić Utopka trzeba go uderzyć lewą ręką. > Wiara w Utopki odstraszała ludzi przed samotną kąpielą, przechodzeniem przez wodę w nieznanym miejscach, przestrzegała przed nieostrożnym postępowaniem nad wodą. Różne podobizny Utopka: rys. autorstwa Julii Krzemińskiej z bajki A. Matejuk „Śląskie Straszki”.	Nazwa „Wodnik” występuje w „Bestiariuszu Słowiańskim” oraz legendach także z innych regionów Polski. Wodnik jest utożsamiany z „duchem wody”. „Topielce” - to stwory z ludzi, którzy się utopili.
24. Utopek	Różne podobizny Utopka: rzeźba ze „Szlaku Śląski Godki” zdobiąca brzeg rzeki Rawy w centrum Katowic na Rynku.	
25. Utopek	Różne podobizny Utopka: rzeźby Utopków na rynku w Bieruniu (od 2004). Utopiec występuje przy fontannie w trzech postaciach: młodego, starego i kaczki. Autorem projektu całości jest Roman Nyga. Rzeźby wykonał Stanisław Hochuł. Pierwotnie w tym miejscu stała studnia.	Postać ta stała się także symbolem odbywającego się co roku w styczniu (w dniu finału WOŚP) charytatywnego Bieruńskiego Biegu Utopca.
26. Utopek	Różne podobizny Utopka: ilustracja do opowieści, autor Mateusz Świstak. (http://www.basnienawarsztacie.pl)	Mateusz Świstak – „opowiadacz” z Katowic, polonista, animator.
27. Utopek	Różne podobizny Utopka: ilustracja, Marek Szołtysek „Bojki Śląskie”.	Marek Szołtysek – śląski pisarz, dziennikarz, historyk, autor książek związanych z kulturą i kuchnią śląską.

28. Utopek	Różne podobizny Utopka: porcelana Bogucice, kolekcja Śląska, Utopiec.	
29. Bestiariusz Śląski POŁEDNICA	POŁEDNICA (zwana w kulturze słowiańskiej Południcą) – zły demon pojawiający się w samo południe na polu jako piękna, jasnowłosa dziewczyna, ubrana w zwiewną białą sukienkę. W ręku trzyma sierp, którym może ranić, a nawet zabić leniwych żniwiarzy lub tych, którzy nie potrafią odpowiedzieć na jej zagadki, zadawane dla kaprysu. Czasem ma ze sobą worek na dzieci, które porywa nieuwważnym rodzicom. > Straszono nią, by ustrzec ludzi przed skutkami przebywania na dużym słońcu w godzinach południowych, co grozi m.in. udarem słonecznym. Strach przed Południcą miał skłonić opiekunów, którzy zabierali w pole małe dzieci, by w ferworze pracy nie przestawali ich pilnować.	
30. Południca	Różne podobizny Południcy: rzeźba w Katowicach przy budynku NOSPRu (Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia) na „Szlaku Śląskiej Godki”.	NOSPR organizuje koncerty i różne inne wydarzenia muzyczne.
31. Południca	Różne podobizny Południcy: rzeźba Południcy, Heksy, Utopka i Beboka autorstwa Bogumiły i Ireneusza Canibółów stoi przed Skansenem Zagrody Wsi Pszczyńskiej.	Pytanie dodatkowe: Jak wysoka może być ta rzeźba? Odpowiedź: 7 m.
32. Południca	Różne podobizny Południcy: obraz „Południca” (oryginalnie: „Lady Middy”), Sergey Demidov.	
33. Południca	Różne podobizny Południcy: porcelana Bogucice, kolekcja Śląska, Południca.	
34. ZAGADKA	Do kogo należą te przedmioty? 1. Kapelusz – odp.: czerwony hutek Utopka. 2. Róg – odp.: róg Beboka. 3. Sierp – odp.: narzędzie do pracy w polu, Południca trzymała go w ręku. 4. Beczka – odp.: na niej lata Heksa. 5. Kilof – odp.: narzędzie górnicze Skarbka.	

Materiał pomocniczy nr 3 – Karty Pracy (5 arkuszy A4 do wydruku dla uczniów). Przedstawione tu rysunki Straszków są autorstwa Julii Krzemińskiej i pochodzą z bajki Agnieszki Matejuk „Straszki Śląskie” (wyd. 2020).

KARTY PRACY – ŚLĄSKIE STRASZKI

1. BEBOK

Tu są dwa Beboki. Wyglądają podobnie. Znajdź 10 różnic między obrazkami.



EDU-RAMKA

Bebok – jeden ze Straszków Śląskich – nadprzyrodzona istota zamieszkująca zakamarki śląskich familoków, domów i podwórek. Nikt dokładnie nie wie, jak wygląda. Zawsze pojawia się w ciemnych miejscach, by trudno było go dobrze obejrzeć. Prawdopodobnie jest mały i kudłaty. Może mieć rogi, kopyta i ogon! Z charakteru jest raczej złośliwy, ale można go przekupić maszkietami (słodyczami) lub dobrym jedzeniem.

Miał ważną funkcję – dorośli straszili nim dzieci, by zachowywały się grzecznie i unikały niebezpiecznych miejsc.

2. SKARBNIK (SKARBK)

Narysuj, jak wyobrażasz sobie Skarbnika.

EDU-RAMKA

Skarbnik (Skarbek) – postać ze Straszków Śląskich – duch pojawiający się w kopalni z różnych powodów: może ostrzegać przed tąpnięciem (gwałtownym wstrząsem, wskutek którego wyrobisko zostaje zniszczone), pomagać w odnalezieniu właściwego chodnika (drogi), może pojawić się towarzysko, by dodać otuchy uwięzionemu pod ziemią górnikowi, ale może też karać za nieuczciwość, pijaństwo, złe zachowanie czy też za gwizdanie i śpiewanie na szychcie (podczas pracy). Wygląda jak starzec z długą, siwą brodą i lampką górniczą w ręce lub jak górnik w sile wieku.

Pełnił ważną funkcję – straszenie gniewem Skarbnika pomagało utrzymać bezpieczeństwo i uczciwość pośród pracujących w kopalni. Zaś uwięzionym w korytarzu górnikom dodawała siłę wiara, że Skarbnik ma ich w opiece aż do przybycia ratowników.

3. HEKSA

Wykreśl atrybuty, których nie miała śląska czarownica.



ikony: <https://pl.freepik.com/darmowe-ikony/>

EDU-RAMKA

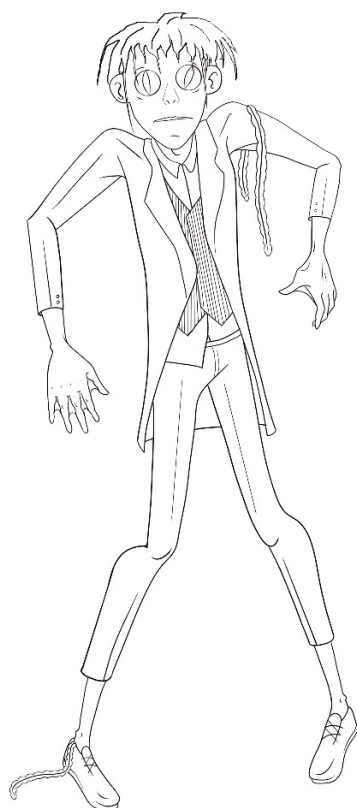
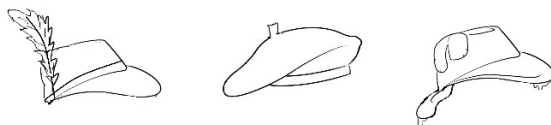
Heksa – postać ze Straszków Śląskich – Śląska Czarownica – potrafi czarować: rzucać uroki lub uzdrawiać (szczególnie popularne były ich działania w czasach, gdy dostęp do lekarza był utrudniony, a nawet nim w ogóle powstał ten zawód). Heksa może pomagać ludziom i zwierzętom lub im szkodzić. Zna się na ziołach (z których robi napary lecznicze), zna się na zwierzętach i przyrodzie. Dawniej dziewczyny z własnej woli szkoliły się na Heksę.

Heksa nie ma cech charakterystycznych – wygląda jak młoda dziewczyna lub jak dorosła czy starsza kobieta. Ciekawostką jest, że na Śląsku zamiast na miotle Heksa lata na beczce po kiszonych ogórkach lub kapuście.

Miała ważną funkcję – Heksą straszono, ale i korzystano z jej pomocy przy chorobach i problemach z plonami, zwierzętami, z nietypowymi sytuacjami.

4. UTOPEK

Co na głowie nosił Utopek? Wybierz właściwe nakrycie i pokoloruj je. Podpowiedź znajdziesz w ramce.



EDU-RAMKA

Utopek (Utopiec) – postać ze Straszków Śląskich – demon wodny, który pojawia się przy wodzie: zarówno w stawach, jak i w rzekach czy studniach. Utożsamiany z Wodnikiem, mylony z Topielcem. Może być groźny dla kąpiących się, starać się omamić i wciągnąć pod wodę ludzi oraz zwierzęta, które pojawiają się w jego okolicy. Potrafi zatopić pola i łąki. Ale może też pomagać, doradzać czy zaprzyjaźnić się z ludźmi.

Z wyglądu przypomina człowieka o zielonkawej skórze, czasem ma błony między palcami i wyłupiaste jak ryba oczy. Ubrany jest w stary ancug (garnitur) i czerwony hut (kapelusz). Jednakże może przybierać różne postaci, nawet przedmiotów, by skusić do wspólnej kąpieli.

Miał ważną funkcję – wiara w Utopki odstraszała ludzi przed samotną kąpielą, przechodzeniem przez wodę w nieznanym miejscach, przestrzegała przed nieostrożnym postępowaniem nad wodą.

5. POŁEDNICA

Oto Połednica. Co może trzymać w rękach? Dorysuj!
Podpowiedź znajdziesz w ramce.



EDU-RAMKA

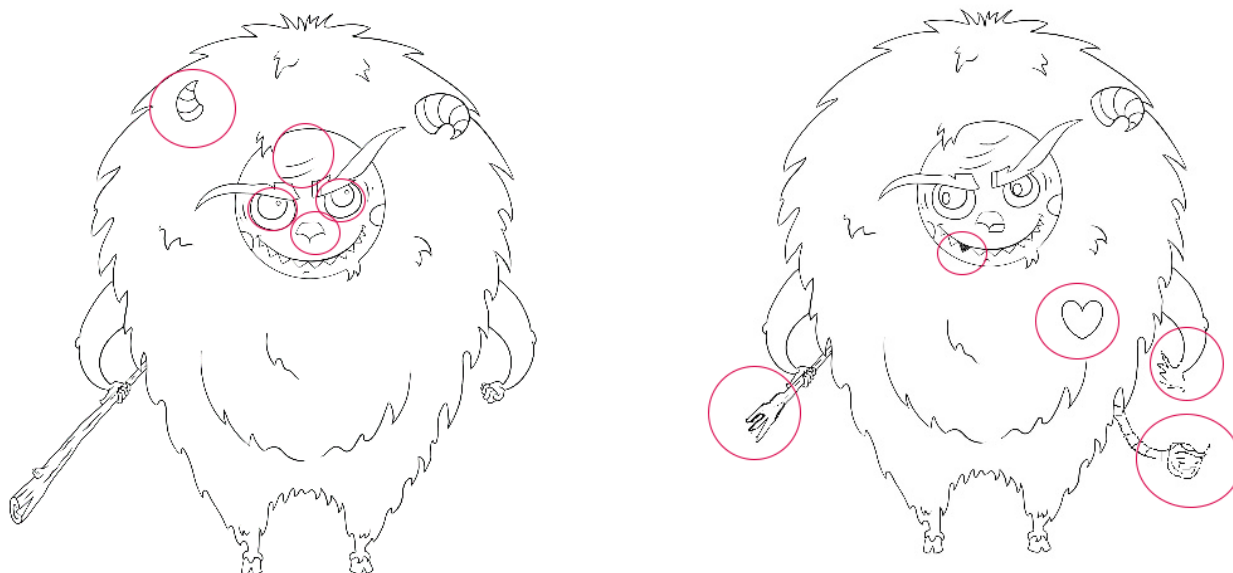
Połednica – postać ze Strazków Śląskich – istota pojawiająca się na Śląsku, gdy było tu jeszcze wiele pól i upraw. Wierzono, że to zły demon pojawiający się w samo południe na polu jako piękna, jasnowłosa dziewczyna, ubrana w zwiewną, białą sukienkę. W rękę trzymała sierp, którym raniła, a nawet zabijała leniwych żniwiarzy lub tych, którzy nie potrafili odpowiedzieć na jej zagadki. Czasem miała worek na dzieci, które porywała nieuwważnym rodzicom.

Pełniła ważną funkcję – straszono nią, by ustrzec ludzi przed skutkami przebywania na dużym słońcu w godzinach południowych, co grozi m.in. udarem słonecznym. Strach przed Połednicą miał skłonić opiekunów, którzy zabierali w pole maleńkie dzieci, by w ferworze pracy nie przestawali ich pilnować.

Materiał pomocniczy nr 4 – Klucz odpowiedzi do Karty Pracy**KARTY PRACY nr 1 Bebok – ODPOWIEDZI**

Polecenie: Znajdź 10 różnic między obrazkami.

Odpowiedź:

**KARTY PRACY nr 2 Skarbnik – ODPOWIEDZI**

Polecenie: Narysuj, jak wyobrażasz sobie Skarbnika .

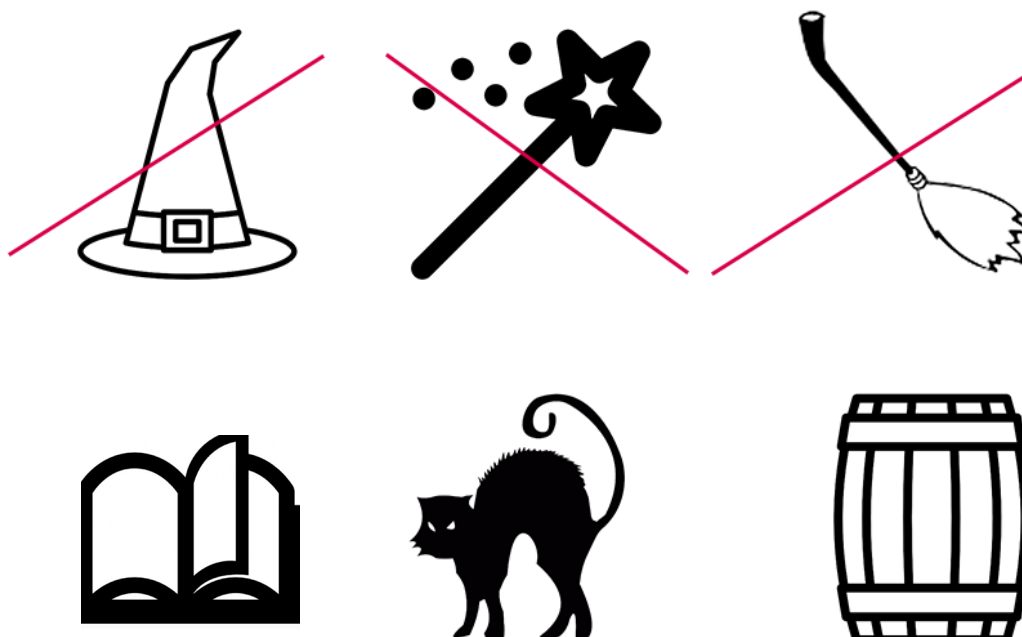
Odpowiedź: każda praca jest bardzo dobra.

KARTY PRACY nr 3 Heksa – ODPOWIEDZI

Polecenie: Wykreśl atrybuty, których nie miała śląska czarownica.

Odpowiedź: Nie miała: spiczastego kapelusza, różdżki, miotły do latania.

Miała: książki (bo była mądra i uczona), kota (bo był pożyteczny w chacie – gonił myszy i inne szkodniki), beczkę (bo na niej umiała latać).



KARTY PRACY nr 4 Utopek – ODPOWIEDZI

Polecenie: Wybierz właściwe nakrycie głowy Utopka.
Odpowiedź: Czerwony hutek, czyli kapelusz.

**KARTY PRACY nr 5 Południca – ODPOWIEDZI**

Polecenie: Dorysuj, co w rękach trzyma Południca.
Odpowiedź: Żółty sierp i/lub worek (do chowania porwanych dzieci).



Materiał pomocniczy nr 5 – Linki do bajek o Straszkach

1. Bajka o Beboku: „Straszki śląskie - bebok - po naszymu dlo dzieci”, Ewelina Kuśka:
<https://www.youtube.com/watch?v=AYCBXWLeH1U>

2. Opowieść o Skarbniku: Teatr Lalek Marka Żyły i dom kultury w Boguszowicach:
<https://www.facebook.com/dkboguszowice/videos/3095167977279664>
lub „Bajkowy Zakątek”, czyta: Dominika Strzelecka:
https://www.youtube.com/watch?v=liC_rozWRSo&app=desktop

3. Bajka „Zuzanka i Utopce”, TVP1: <https://www.youtube.com/watch?v=4LssJ-5LUa6g>